

К. М. Маркова*

ПОНЯТТЯ ЕУТАНАЗІЇ ТА ЕУТАНАТИЧНЕ ВБИВСТВО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Термін еутаназія означає “добра смерть” і походить з грецької мови *eu* — добрий, лагідний і *thanatos* — смерть. На протязі багатьох років, століть змінювало воно своє значення від дуже позитивного, шляхетного до жалюгідного, жорстокого (винищення під час Другої Світової війни фашистами людей в концентраційних таборах). Розмова про еутаназію є завжди актуальною в юридичному, соціальному і етичному аспекті. Література на дану тему дуже обширна. Метою даної статті є аналіз вирішення даного питання в кримінальному праві Республіки Польща.

В словниках і енциклопедіях можна знайти наступні дефініції еутаназії:

- це кероване співчуттям вбивство людини, яка страждає і є невиліковно хворою;
- це вбивство невиліковно хворої людини на її прохання і під впливом співчуття до неї;
- це вбивство людини на її прохання і під впливом співчуття до неї;
- це умисне позбавлення життя невиліковно хворої людини з метою скорочення її страждань.

Спільною ознакою всіх дефініцій є її суть — скорочення життя людини. Понятійна різниця стосується умов її вчинення — прохання потерпілого і співчуття виконавця. Поняття еутаназії містить Велика Енциклопедія Державного Наукового Видавництва (*Wielka Encyklopedia PWN*) від 2002 року — “еутаназія (гр. “добра смерть”) — вчинене під впливом співчуття вбивство невиліковно хворої людини на її прохання. Розрізняють еутаназію *активну* (смерть є наслідком активних дій, наприклад подання смертельної дози знеболюючого засобу) і *пасивна* (так звана ортоназія, смерть настає внаслідок припинення застосування відповідних лікувальних заходів, наприклад не проведення реанімації); *добровільна еутаназія* (коли хворий свідомо виражає згоду на позбавлення його життя) і *недобровільна* (коли хворий не є в стані виразити своєї волі, наприклад є непритомний, але прохання позбавити його життя було або представлене в попередньо підписаному ним документі, так званий “заповіт життя”, або призначив третю особу — уповноваженого до прийняття рішення від його імені в справі власного життя і смерті, або його воля підтверджується зізнаннями свідків в судовому порядку і суд приймає кінцеве рішення); також еутаназію *безпосередню* (у випадку коли проведенні дії безпосередньо спрямовані на скорочення життя хворого, наприклад відключення респіратору) і *посередню* (у випадку коли проведення дій має на меті полегшити біль, однак другим, неумисним, але неминучим наслідком є скорочення життя хворого, наприклад подання дуже сильних знеболюючих засобів у дозах, що призводять до скорочення життєвого циклу).

З поняттям еутаназії в деякій мірі пов’язана допомога в здійсненні самогубства, коли третя особа допомагає хворому померти (наприклад приносить йому смертельну дозу наркотичних засобів, після чого хворий самостійно її приймає). Термін еутаназія помилково вживається для окреслення вбивств з інших мотивів, наприклад еугенічних або економічних (так звана псевдоеутаназія), а також для позбавлення життя людини проти вираженої нею волі і лікування (криптаназія)¹.

В *Декларації про еутаназію*, прийнятій 39-ю Всесвітньою медичною асамблеєю у жовтні 1987 року: “*еутаназія* — це акт умисного переривання життя пацієнта, навіть відповідно до прохання самого пацієнта або на прохання його близьких родичів, що є неетичним. Однак не порушує обов’язку лікаря брати під увагу волю пацієнта на природний розвиток хвороби в її термінальній фазі аж до смерті”².

© Маркова К. М., 2008

* аспірант Університету Марії Кюрі-Склодовської (м. Люблін, Республіка Польща)

¹ Wielka Encyklopedia PWN. — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002. — Т. 8. — С. 465-466.

² Декларація відносно еутаназії, прийнята 39-ю Всесвітньою медичною асамблеєю у жовтні 1987 року // Права людини і професійні стандарти для юристів. — К., 1996.

У Польщі еутаназія відноситься до злочинів, що посягають на життя особи. За такий злочин передбачено значно менший розмір покарання ніж за вбивство людини при інших обставинах — вбивство упривілейоване. На думку С. Слівінського, упривілейованим злочином є злочин, за скоєння якого передбачена окрема нижча санкція в порівнянні до санкції основного злочину або передбачене надзвичайне пом'якшення покарання чи звільнення від кримінальної відповідальності під час визначення змісту даного злочину³.

Польське законодавство не легалізує еутаназії у жодному її виді. Однак зважаючи на те, що вбивство на прохання і під впливом співчуття до особи яка страждає, зазвичай вчинене після попереднього обдумування, досить часто є результатом морального конфлікту, який виникає між бажанням полегшити страждання і найвищою повагою до людського життя, тому кримінальне законодавство створює підстави для більш м'якого трактування винуватців.

У Кримінальному кодексі Польщі від 2 серпня 1997 р. еутанатичне вбивство передбачене в ст. 150. “Ст. 150. § 1 Хто вбиває людину на її прохання і під впливом співчуття до неї, карається позбавленням волі від 3 місяців до 5 років. § 2. У виняткових випадках суд може пом'якшити кару, або навіть звільнити від відповідальності”. Визначення даного складу злочину залишилось без змін і в цілому відповідає ст. 150 КК від 1969 р. і відповідній ст. 227 КК від 1932 р. Але була знижена санкція — новий кримінальний кодекс пересунув нижню границю кари позбавлення волі з шести на три місяці. Новелою було впровадження до ст. 150 нового кримінального кодексу § 2, який дозволяє суду у виняткових випадках пом'якшити кару, або навіть звільнити від відповідальності.

Сутність упривілеювання констатують дві ознаки, які мусять виникнути спільно, тобто:

- 1) прохання з боку особи, яка має бути позбавлена життя;
- 2) мотив співчуття, яким керується виконавець⁴.

Прохання — це таке вираження волі, яке з однієї сторони не може викликати сумнівів, щодо його рішучості і непохитності, а з другої сторони мусить нести в собі елементи тиску на психіку виконавця. Без сумнівів, в рівній мірі його форма, як і зміст мусять бути чіткі і переконливі⁵. Очевидним є те, що дані вимоги не є формальними (напр. вимога письмової форми або заява в присутності свідків). Їх форма, залежить від сутності конкретної ситуації, в принципі є байдужа (неважлива), було б прохання насправді категоричним вираженням волі.

У випадку еутанатичного вбивства, йде мова про ситуацію скорочення страждань смертельно хворої особи, скоєне на її *прохання і під впливом співчуття до неї*. Для того щоб застосувати ст. 150 КК, мусять настати вагомні підстави позбавлення життя, які становлять *мотив співчуття* зі сторони виконавця. В науковій літературі наводяться приклади важких страждань пов'язаних з невиліковною хворобою або отриманням важких травм, що є причиною прохання страждаючої особи про позбавлення її життя.

Прохання, про яке йде мова в ст. 150 § 1, повинно бути категоричне і чітке, а також юридично правильне. Це прохання повинна виразити особа дієздатна (психічно здорова, здатна розпізнати і оцінити свою ситуацію), не може бути то психічнохвора особа, а також особа неповнолітня, яка знаходиться під опікою батьків або опікуна.

Суб'єкт злочину — загальний, хоча найчастіше ним може бути лікар чи інша особа з медичного персоналу або найближча особа. Мотив, яким керується особа, повинен виникнути в наслідок прохання потерпілого, а також під впливом співчуття до нього. Співчуття може бути викликане найрізноманітнішими обставинами. Найчастіше ці страждання пов'язані з невиліковною хворобою⁶. Оскільки *прохання* виходить від потерпілого, то *співчуття* мусить походити зі сторони виконавця злочину.

Даний злочин вважається умисним, з прямим і непрямим умислом (наприклад, коли винна особа подає велику дозу сильних протибольових ліків, знаючи що це може призвести до смерті особи). Формою скоєння злочину може бути як дія, так і бездіяльність (наприклад, навмисне неподання ліку необхідного для підтримання життя невиліковно

³ Śliwiński S. Polskie prawo karne materialne. Część ogólna. — Warszawa, 1946. — С. 82.

⁴ Marek A. Kodeks Karny. Komentarz. 4 wydanie. — Warszawa: LEX, 2007. — С. 319.

⁵ Tarnawski M. Zabójstwa uprzywilejowane w ujęciu polskiego prawa karnego. — Poznań, 1981. — С. 246.

⁶ Marek A. Kodeks Karny. Komentarz. 4 wydanie. — Warszawa: LEX, 2007. — С. 319.

хворої особи, з метою настання її смерті). Виникає питання припинення підтримання життя за допомогою апаратури. Навмисне відключення апаратури для того, щоб спричинити смерть, є караним. Але відключення апаратури в безнадійній ситуації термінальній, згідне з медичними принципами, коли хворий є без свідомості і не можна без кінця підтримувати штучного дихання і кровообігу, не обґрунтовує кримінальної відповідальності⁷.

Польський Кодекс лікарської етики в ст. 29 передбачає, що “лікар повинен прикласти старань, щоб забезпечити хворому гуманітарну опіку в термінальному стані і гідні умови смерті. Лікар повинен до останнього моменту злагоджувати страждання хворих в термінальних станах і утримувати по мірі можливості якість життя”. В ст. 30 вказано: “лікар немає права застосовувати еутаназію”⁸. Припинення терапевтичних дій, направлених на підтримання життя, може бути оцінене як пасивна еутаназія і підлягати кримінальній (ст. 162 § 1 КК — ненадання допомоги) і цивільній відповідальності. Виникає питання, як довго лікар повинен підтримувати життя хворого в термінальному стані.

Кодекс лікарської етики в ст. 31 передбачає: “В термінальних станах лікар не має обов’язку проведення реанімаційних заходів, інтенсивної терапії. Рішення про припинення реанімації і інтенсивної терапії належить до лікаря і пов’язане з оцінкою терапевтичних можливостей”. В практиці переважно таке рішення приймає консилиум лікарів.

Польське законодавство передбачає понижений рівень вини особи, яка позбавляє життя іншу особу на її прохання і керуючись мотивом співчуття до неї, а отже мотивом розцінюваним позитивно. Особа, яка своїми діями позбавить іншу особу життя без її прохання, а більше того проти її бажання, буде нести кримінальну відповідальність за вбивство передбачене ст. 148 § 1 КК Польщі. Ст. 150 § 2, дозволяє суду у виняткових випадках пом’якшити кару, або навіть звільнити від відповідальності. На думку М. Філяра, надана суду можливість у виняткових випадках звільнити від відповідальності за скоєння злочину передбаченого ст. 150 КК є цілком слухна і не зменшує кримінально-правової охорони життя людини⁹. Законодавець звертає увагу, що надзвичайне пом’якшення покарання, або навіть звільнення від відповідальності стосується тільки “виняткових випадків”, маючи на увазі ситуації, які справді вимагають особливого підходу, хоч законодавство не дає визначення поняття “винятковий випадок”, що призводить до значних труднощів в його інтерпретації. А. Золль, розуміє поняття “винятковий випадок” — “винятково сильний мотиваційний тиск на особу, тобто винятково обґрунтовані підстави до співчуття для потерпілого”¹⁰.

Проблемою регламентації даної статті є повна відсутність судової практики. Ст. 150 КК Польщі на сьогоднішній день є мертвою правовою нормою, що зовсім не означає, що в Польщі не вчиняється еутанатичних вбивств, залишаються вони в так званій “мертвій зоні”, ніким не контролюваній. Не має також можливості перевірки правильності дотримання умов — чи виконавці керуються мотивами співчуття і чи напевно на чітке, однозначне і не змінне прохання свідомо здатного хворого виразити свою волю¹¹.

Проханням еутаназії є драматичне звернення Януша Світая, який протягом 14 років лежить прикутий до ліжка, його життя підтримує респіратор. Він написав лист до суду в Ястшеню-Здрою, в якому домагається відключення його від апаратури. Так, перший в історії польський суддя стає перед таким проханням.

Спеціалісти називають його прохання — *прохання про еутаназію*, яка дозволена в Нідерландах і Бельгії. Парламент Люксембурга в лютому 2008 року прийняв закон про легалізацію еутаназії, що має вступити в силу літом цього року. Тепер розпочинається така дискусія і в Польщі. М. Круль, філософ, історик ідеї, має дуже чітку позицію в цій справі: “Не можна відключити цю молоду людину від апаратури, яка підтримує її життя, що б відкрило двері прийняття рішень про людське життя і смерть, а ніхто не має права приймати такі рішення”.

Б. Волневич, філософ і логік, вважає що потрібно виконати його прохання, тому що на даному етапі розвитку медицини немає можливості повернення його до здоров’я. —

⁷ Там само. — С. 319.

⁸ Nesterowicz M. Prawo medyczne. Wydanie V. — Toruń, 2001. — С. 222.

⁹ Filar M. Ochrona jednostki w nowym kodeksie karnym // Prokuratura i Prawo. — 1998. — С. 9-10.

¹⁰ Zoll A. Komentarz do k.k. Część szczególna. — Kraków, 1999. — С. 241.

¹¹ Szeroczyńska M. Eutanazja i wspomagane samobójstwo na świecie. — Kraków: Wyd. Universitas, 2004. — С. 199.

Потрібно, щоб все відбулося в гуманітарний і природний спосіб, яким є відключення його від апаратури, що підтримує його життя.

Крім дискусії в моральних категоріях залишається правова kwestія, де також немає згоди. На думку П. Лукова, медичного етика з Варшавського університету: “Пацієнт має право відмовитися від лікування, не дивлячись на підстави. Тому рішення лікарів про підтримання його при житті проти його волі можна оскаржити”.

Суддя Округного суду в Катовіцах К. Завала вважає: “Позов Януша в кожній інстанції буде відхилено. Доктор Луков має рацію, пацієнт має право відмовитися від лікування. Якщо б хворий сам міг відключити апаратуру, можливо можна було б говорити про самогубство. Але в даному випадку це не можливо. А відключення від респіратору третьою особою, спричинить його смерть, що буде рівнозначне еутаназії. А еутаназія є діянням забороненим. І тут замикається коло” — пояснює суддя¹².

Цілком можна погодитись із Й. Малярчик, яка вважає, що мовчання права або його не чітке або навіть колізійне формулювання не створює почуття безпеки ані для пацієнта, ані лікарям, ані членам родини, а не чіткі границі поміж дозволеною і не дозволеною еутанатичною поведінкою часто призводить до порушення людської гідності.

Так як в Польщі, так і в більшості кримінальних кодексів європейських країн, вбивство еутанатичне в порівнянні до злочину вбивства, вважається упривілейованим. Обставиною, яка пом’якшує покарання є прохання потерпілого або прохання поєднане зі співчуттям до нього. Наприклад, ці дві умови повинні бути дотримані згідно кримінального кодексу Греції (ст. 300 — “чітке і категоричне прохання потерпілого, а також мотив співчуття з боку виконавця”), Норвегії (§ 235 КК — “вимагає, щоб виконавець діяв за згодою потерпілого або із співчуттям до невеличково хворого, причому не має необхідності, щоб ці дві ознаки були дотримані одночасно”), Швейцарії (ст. 114 передбачає упривілейований тир вбивства людини — на його усвідомлене і незмінне прохання. Новела, яка увійшла в життя від 1 січня 1990 р., доповнила даний злочин ознакою: виконавець має керуватися гідною мотивацією — співчуттям), а кримінальне право Португалії містить два окремі упривілейовані склади злочинів: ст. 133 КК встановлює упривілейований вид вбивства під впливом співчуття до потерпілого (з позбавленням волі від року до 5 років) і ст. 134 КК — вбивство на прохання потерпілого (з позбавленням волі від 6 місяців до 3 років). Подібна регламентація передбачена і в кримінальному кодексі Німеччини (§ 216 “Хто вбиває людину на її чітке і категоричне прохання, карається позбавленням волі не менше ніж на три роки”), ст. 239 КК Данії вимагає наявності однозначного прохання з боку потерпілого, ст. 21§ 3(1) КК Фінляндії і аналогічний § 213 КК Ісландії, ст. 579 КК Італії, як теж § 77 КК Австрії¹³.

Чітке законодавче врегулювання цієї проблеми є необхідне в законодавстві кожної правової держави.

¹² Fragmenty wniosku Janusza Świtaja do sądu // Dziennik. — 2007. — № 45 (258). — С. 1.

¹³ Szeroczyńska M. Eutanazja i wspomagane samobójstwo na świecie. — Kraków: Wyd. Uniwersitas, 2004. — С. 190-198.